

managed to detain criminals in the act; c) the investigator during the pre-trial investigation of a criminal offense in this category in case of a new (new) episode of criminal activity.

Depending on the selected source of information is formed: a standard list of documents and the relevant data needed to make an informed decision about the beginning of criminal proceedings; operative recommendations on fixing the additional evidence about the illegal actions of individuals and groups that indicate the presence of their actions evidence of a crime; drawing up recommendations for the adoption of a protocol statement committed or planned criminal offense, in order to ensure to keep it in the sake of completeness of information on the signs of theft of petroleum or petroleum products from trunk pipelines required for the start of pre-trial investigation substantiated.

Key words: theft, oil, oil products, transfer pipeline, air escape well, crime investigation, prejudicial inquiry.

УДК 343.98:343.95

І.О. Колінко

ПРИНЦИП КОНСПІРАЦІЇ У ДІЯЛЬНОСТІ ПІДРОЗДІЛІВ ВНУТРІШНЬОЇ БЕЗПЕКИ ПРИ ПРОТИДІЇ ЗЛОЧИНАМ У СФЕРІ СЛУЖБОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

У статті доведено необхідність та важливість використання принципу конспірації підрозділами внутрішньої безпеки в умовах протидії злочинності у сфері службової діяльності; визначено основні підходи щодо його реалізації на практиці. Надано комплексну характеристику злочинам у сфері службової діяльності. Розглянуто поняття та сутність принципу конспірації, визначено його роль у загальноправовій та спеціальній системах принципів оперативно-розшукової діяльності. Окреслено необхідність розроблення Правил конспірації діяльності оперативних підрозділів МВС України та висловлено відповідні пропозиції.

Ключові слова: загальноправові принципи оперативно-розшукової діяльності, злочини у сфері службової діяльності, конспірація, підрозділи внутрішньої безпеки, спеціальні принципи оперативно-розшукової діяльності.

Постановка проблеми. Питання ефективної протидії підрозділів внутрішньої безпеки (далі – ВБ) злочинам у сфері службової діяльності має важливе практичне та наукове значення в умовах розбудови України як правової держави, формування й розвитку правоохоронної системи як самостійного складного міжгалузевого утворення та організаційної основи суспільної безпеки. У дослідженні цього питання неможливо не звернути увагу на такий важливий елемент правоохоронної діяльності підрозділів ВБ як реалізація принципу конспірації.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Детермінанти злочинності у сфері службової діяльності стали предметом досліджень багатьох сучасних учених. Кримінально-правовим проблемам кваліфікації посадових злочинів у сфері службової діяльності як матеріальної основи розроблення методики розслідування досліджуваних діянь присвячені праці О.І. Альоши-

ної, П.П. Андрушка, О.Ф. Бангишева, В.І. Борисова, Л.П. Брича, О.М. Грудзура, Ю.П. Дзюби, О. Доника, О.О. Дудорова, К.П. Задоя, В.П. Коваленка, М.І. Мельника, Д.Г. Михайленка, Л.О. Мостепанюка, М.І. Хавронюка, В.Г. Хашева та ін.

Оскільки злочини, що здійснюються посадовими особами, полягають у тісному взаємозв'язку з корупцією, виділимо кримінологічні дослідження з цієї теми фахівців-кримінологів, які також приділяли увагу напрямом діяльності підрозділів ВБ у протидії злочинності. Основними напрямками досліджень слід уважати вивчення проблем хабарництва та корупції в ОВС О.Ф. Гідою, В.О. Глушковим, О.А. Мартиненком, С.В. Кушнар'євим, О.В. Шаповаловим, С.А. Шалгунова. Попередження злочинів, що вчиняються працівниками ОВС, досліджувалися у працях О.М. Ігнатова, О.С. Новакова. Серед іноземних авторів можна виділити наукові праці С.А. Алтухова, В.А. Алф'єрової, О.Я. Байова, В.І. Дінекі, А.В. Дулова, В.В. Крюкова, А.А. Купленського, А.Н. Ларькова, Ю.А. Мерзлова, В.В. Пруднікова, А.В. Ханько, А.С. Черепашкіна та ін., які були присвячені проблемам методики розслідування посадових злочинів.

У сучасній теорії оперативно-розшукової діяльності (далі – ОРД) питання організації діяльності підрозділів ВБ досліджували українські вчені Р.Я. Лунга, О.В. Мельковський, С.І. Пічкурєнко, Є.Б. Приймак, С.О. Сафронів; оперативно-тактичні питання протидії корупції та хабарництва в ОВС – О.О. Дульський, Д.І. Никифорчук, В.Д. Слободяник, В.С. Безрутченко, М. Корчовий, О. Байда, І.Р. Шинкаренко, М.В. Грищенко; попередження злочинів силами підрозділів ВБ – М.В. Грищенко, О.В. Мельковський, О.Ю. Секереш, І.О. Васильєв; інформаційно-аналітичного забезпечення ВБ – В.Є. Боднар, О.В. Мельковський; використання психологічних знань у діяльності ВБ – С.І. Пічкурєнко; конфіденційного співробітництва з оперативними підрозділами ВБ – Р.Я. Лунга, О.В. Мельковський, М.А. Погорецький, Д.В. Волков. Як бачимо, системний характер наукових досліджень особливостей діяльності підрозділів ВБ у протидії злочинності простежується лише в працях О.В. Мельковського та С.І. Пічкурєнка, що, на наш погляд, для нагальних потреб сьогодення – замало. Розгляд проблем функціонування підрозділів ВБ, висвітлений іншими науковцями, носить фрагментарний характер і не може бути взятий за основу вивчення і здійснення комплексного аналізу. Незважаючи на значний внесок згаданих учених у наукові напрацювання з дослідження злочинів у сфері службової діяльності, низка питань залишається невирішеною, до яких можна також віднести й питання реалізації принципу конспірації підрозділами ВБ у протидії згаданому виду злочинів.

Формування цілей. Метою статті є доведення необхідності та важливості використання принципу конспірації підрозділів ВБ в умовах

протидії злочинності у сфері службової діяльності; визначення основних підходів щодо його реалізації на практиці.

Виклад основного матеріалу. До злочинів у сфері службової діяльності посадових осіб ОВС відповідно до Кримінального кодексу України можна віднести: зловживання владою або службовим становищем (ст. 364); перевищення влади або службових повноважень працівником правоохоронного органу (ст. 365); службове підроблення (ст. 366); прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою (ст. 368); незаконне збагачення (ст. 368-2); зловживання впливом (ст. 369-2); провокація підкупу (ст. 370) [1].

Службовими особами в цих випадках вважаються особи, які постійно, тимчасово чи за спеціальним повноваженням здійснюють функції представників влади або виконують такі функції за спеціальним повноваженням, яким особа наділяється повноважним органом державної влади або законом.

Суспільна небезпека злочинів у сфері службової діяльності полягає в тому, що посягаючи на ефективність правоохоронної діяльності в цілому, вони підривають авторитет правоохоронних органів, дискредитують їх, ведуть до порушення принципів законності, соціальної справедливості, гуманізму, поваги до особистості.

З огляду на об'єкт нашого дослідження в цій статті й вибірково характеризуючи злочинність у сфері службової діяльності, слід сказати, що:

- злочинні діяння відбуваються з використанням посадового становища або у зв'язку з займаною посадою;
- суперечать інтересам служби;
- характеризуються навмисною формою вини;
- у посадових осіб, які вчиняють злочини у сфері службової діяльності, розвивається правовий нігілізм, посилюється почуття безкарності через незацікавленість потерпілих розголошувати факти злочинної діяльності стосовно них;
- злочинність часто має організовані форми й характеризується злочинною «корпоративною солідарністю».

Безумнівний інтерес для досліджуваної нами проблеми становить і характеристика особистості злочинця, для якої властиві негативно-зневажливе ставлення до людського життя, особистості, її честі та гідності; корисливо-приватновласницькі тенденції (усі установки пов'язані з жадібністю, прагненням до наживи); індивідуалістично-зневажливе ставлення до різних соціальних інститутів; легковажно-безвідповідальне й недбале ставлення до соціальних цінностей і своїх обов'язків [2, с. 58-64].

Впливають на тактику протидії злочинності й відмінності в характеристичній активності осіб, схильних до вчинення злочинів у сфері службової діяльності щодо отримання винагороди чи іншої вигоди, які поділя-

ються на осіб з активною внутрішньою тягою отримання вигоди; осіб із пасивною внутрішньою тягою отримання вигоди; із ситуаційно активною внутрішньою тягою до отримання вигоди.

Дуже важливо при складенні психологічного портрета злочинця, при побудові інформаційної оперативно-розшукової моделі злочинності у сфері службової діяльності, враховувати можливий рівень його злочинної професійної кваліфікації, знати наскільки підозрювана особа: 1) є фахівцем з умілого маскуванню своєї злочинної діяльності; 2) проявляє активність у підшукуванні можливостей отримання незаконної винагороди; 3) часто дотримується чіткого «тарифу» за «пільгове» надання публічних послуг; 4) розглядає своє службове становище виключно з корисливої позиції або отримання іншої особистої вигоди; 5) упевнена у владі грошей; 6) є професіоналом та умілим організатором у дорученій державою справі, чи ігнорує інтереси служби й цікавиться ними тільки для того, щоб залишитися на займаній посаді; 7) наскільки вміло прикриває (навмисне не помічає) правопорушення з боку підлеглих (у тому числі для зміцнення свого протиправного авторитету серед останніх).

Спосіб приховування службових злочинів нерідко є складовим елементом злочинної діяльності, що здійснюється за єдиним задумом. Це характерно в основному при прийнятті пропозиції, обіцянки або одержанні неправомірної вигоди службовою особою та посадових зловживань, оскільки спосіб приховування їх передбачається заздалегідь.

Особливості способів учинення службових злочинів полягають у тому, що вони застосовуються не як одиничні дії, а найчастіше у вигляді продуманої системи злочинної діяльності, здійснюваної протягом тривалого періоду.

Таким чином, можна сказати, що переважна більшість злочинів, які вчиняються посадовими особами ОВС у сфері службової діяльності, є професійно підготовленими, глибоко законспірованими й латентними, що потребує адекватного реагування з боку підрозділів ВБ.

На наше переконання, у названих умовах побудова всієї діяльності підрозділів ВБ із протидії злочинам у сфері службової діяльності обов'язково має бути підпорядкована неухильному дотриманню принципу конспірації як спеціальному принципу ОРД.

Як і будь-яка правова наука, ОРД базується на відповідних керівних ідеях, вироблених практикою і закріплених у нормах законодавства про ОРД.

Принципи ОРД існують у вигляді вихідних засад правових теорій і концепцій, що виступають правовими орієнтирами суб'єктів цієї діяльності. У теорії ОРД їх прийнято ділити на загальноправові та спеціальні.

Загальноправові принципи ОРД відображають систему цінностей, що притаманні суспільству й мають правову форму вираження й забезпечення (домінування загальнолюдських цінностей над інтересами класів, націй тощо, єдність суспільних і особистих інтересів). Відповідно

до ст. 4 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність», ОРД ґрунтується на таких загальноправових принципах, як верховенство права, законність, дотримання прав і свобод людини [3].

Детальний аналіз положень закону про ОРД дає можливість уважати, що проведення оперативно-розшукових заходів (далі – ОРЗ) оперативними підрозділами неможливе без дотримання інших принципів, що визначають специфіку й характер ОРД і належать до групи спеціальних принципів, які ж, безперечно, мають базуватися на загальноправових принципах ОРД.

Не поглиблюючись у теоретичну суть питання, зазначимо, що загальноприйнятими спеціальними принципами ОРД прийнято вважати принципи поєднання гласних і негласних заходів, добровільність, конфіденційність, конспірацію, наступальність [4; 5].

В енциклопедії сучасної юридичної психології під загальною редакцією професора А.М. Столяренка вказується, що конспірація – це сукупність прийомів, методів і засобів, що дозволяють оперативним працівникам, а також особам, які їм сприяють, зберігати в таємниці мету, зміст, форми, методи своєї діяльності, а також свою приналежність до неї. Прийоми конспірації спрямовані на створення в оточуючих повної довіри до результатів свого перцептивного та інтелектуального досвіду взаємодії з конспіративно діючою особою, а також на виключення можливості отримання інформації, що оскаржить її правдоподібність при можливій перевірці [6].

Конспірація психологічно зводиться до формування рольової поведінки й підпорядковується всім законам акторської майстерності. Вона вимагає високого розвитку саморефлексії, що забезпечує постійний контроль за рольовою поведінкою й підвищених нервово-психологічних витрат. Основне призначення ролі для конспіративного вирішення поставленого завдання – забезпечення найбільш природного входження в ту систему соціальних та міжособистісних відносин, у якій необхідні відомості (інформація) функціонують вільно, без бар'єрів і захисту. Тому в основі конспірації лежить точний вибір соціально-психологічної позиції, яка забезпечує можливість більш-менш вільного отримання потрібних відомостей. Чим вужче коло осіб, причетних до цієї інформації, тим складніша й довша процедура формування відповідної ролі (позиції) [6].

Конспірація, зазначає С.І. Халимон, «при здійсненні конфіденційного співробітництва передбачає проведення всіх заходів у повній таємниці від осіб, яких перевіряють і розробляють, а також від інших осіб, які не мають прямого службового відношення до організації і виконання таких заходів» [7, с. 540]. У діяльності підрозділів ВБ при протидії злочинам у сфері службової діяльності конспірація як принцип ОРД визначає повну зашифровку методів ведення пошукових і розвідувальних заходів, тактику й методику оперативно-агентурної роботи, застосування

оперативних та оперативно-технічних засобів. Необхідність дотримання принципу конспірації при цьому диктується наявністю гострої психологічної та фізичної протидії з боку злочинців, які часто добре ознайомлені з формами й методами роботи оперативних підрозділів. Це потребує від підрозділів ВБ застосування таємних прийомів і методів, випередження злочинних дій, використання фактору раптовості й непередбачуваності протидіючої сторони.

Юридичними й тактичними передумовами реальної дії принципу конспірації в діяльності підрозділів ВБ при протидії злочинності у сфері службової діяльності виступають норми чинного законодавства, які дозволяють цим суб'єктам ОРД вести негласну роботу з метою: 1) виявлення та фіксації слідів тяжкого злочину, документальної інформації та інших предметів, що можуть бути доказами підготування або вчинення такого злочину; 2) отримання розвідувальної інформації (у тому числі шляхом проникнення оперативного працівника в приміщення, на транспортні засоби тощо); 3) установлення довірчих відносин і проникнення в злочинну групу працівника оперативного підрозділу або особи, яка співробітничала з ним, зі збереженням у таємниці достовірних даних про них; 4) зняття інформації з каналів зв'язку, застосування інших оперативно-технічних засобів отримання інформації; 5) здійснення негласного візуального спостереження тощо.

Принцип конспірації при цьому досягається через організаційну сторону ОРД, а саме: встановлення відповідного режиму збирання, накопичення й використання інформації; відпрацювання спеціальних методик дотримання конспірації у процесі підготовки та проведення оперативно-тактичних заходів, тактики й методики легалізації негласно отриманої інформації.

Необхідно визнати, що сьогодні для підвищення ефективності професійної діяльності й приведення її до найкращих світових стандартів, настала нагальна потреба в розробленні єдиних правил конспірації в діяльності оперативних підрозділів системи МВС України, які мають бути підготовлені з урахуванням досвіду роботи провідних оперативних служб і підрозділів ОВС, теоретичних напрацювань учених в галузі ОРД.

Річ у тому, що відсутність таких, на державному рівні офіційно закріплених правил, на нормативно-правовому рівні нівець теоретичні засновки, надані фахівцями в методичних рекомендаціях, статтях, навчальних посібниках тощо. На думку російського фахівця М. В. Павличенка, це приводить до того, що ці джерела узагальнюють, формують правила конспірації й тим самим порушують «нормотворчий суверенітет» державних органів [8].

З огляду на досвід розроблення коментарів до законів ряду правових галузей (наприклад, кримінального та кримінально-процесуального права), ми цілком підтримуємо думку М. В. Павличенка про те, що розробники навчальної літератури з ОРД не повинні формувати свої правила конспірації, але мають давати рекомендації, тактичні роз'яснення

офіційно закріплених правил конспірації, зафіксованих у єдиному відомчому нормативно-правовому акті.

Висновки. 1. На жаль, станом на сьогодні розгалужена система законодавства не дає чіткої відповіді на питання щодо змістовної частини застосування підрозділами ВБ у протидії злочинам у сфері службової діяльності спеціального принципу ОРД – конспірації.

2. Розроблення методики застосування принципу конспірації підрозділами ВБ у сфері протидії злочинам посадових осіб ОВС заслуговує на уважний і фундаментальний розгляд, і є одним з пріоритетних напрямів наукових досліджень у сфері ОРД.

3. При прийнятті позитивного рішення про розроблення Правил конспірації діяльності оперативних підрозділів МВС України при визначенні структури врахувати особливості конспірації: при підготовці й проведенні ОРЗ; при використанні результатів ОРД у кримінальному судочинстві; при здійсненні сприяння громадянами оперативним підрозділам ОВС; при роботі конфіденційних джерел оперативної інформації; при здійсненні відомчого контролю за ОРД підрозділами ВБ.

Використані джерела:

1. Кримінальний кодекс України [Електронний ресурс] : Закон України // Верховна Рада України; Кодекс України, Закон, Кодекс від 05.04.2001 № 2341-III. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>. – Назва з екрану.

2. Шиханцов Г. Г. Юридическая психология : [учебн. для вузов] / Г. Г. Шиханцов. – М. : Зерцало-М, 2002. – 352 с.

3. Про оперативно-розшукову діяльність [Електронний ресурс] : Закон України // Верховна Рада України; Закон від 18.02.1992 № 2135-XII. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2135-12>. – Назва з екрану.

4. Оперативно-розшукова діяльність органів внутрішніх справ: загальна частина : [підручник] / [Е. О. Дідоренко, І. П. Козаченко, Я. Ю. Кондратьєв та ін.] ; за заг. ред. Л. В. Бородича ; ЛВС, МВС України. – Луганськ, 1999. – Т. 1. – 390 с.

5. Оперативно-розшукова діяльність органів внутрішніх справ. Загальна частина : курс лекцій. – У 2-х ч. – Ч. 1 / [В. М. Шалаєв, В. О. Черков, А. В. Мовчан та ін.] ; відп. ред. канд. юрид. наук, доц. В. О. Сілюков ; Луган. держ. ун-т внутр. справ ім. Е. О. Дідоренка. – Луганськ : РВВ ЛДУВС ім. Е.О. Дідоренка, 2009. – 154 с.

6. Энциклопедия современной юридической психологии [Электронный ресурс] / Под общей редакцией профессора А. М. Столяренко. – Режим доступа : <http://determiner.ru/dictionary/993/word/konspiracija>. – Название с экрана.

7. Халимон С. І. Реалізація принципів конфіденційного співробітництва в органах і установах виконання покарань / С. І. Халимон // Наук. вісн. Дніпропетр. держ. ун-ту вн. справ. – 2013. – № 1. – с. 534–543.

8. Павличенко Н. В. Правила конспирации как модель регулируемых общественных отношений, возникающих в оперативно-розыскной деятельности [Электронный ресурс] / Н. В. Павличенко // Вестник Владимирского

юрид. інст. – 2009. – № 3 (12). – С. 109–115. – Режим доступа : http://www.vui.fsin.su/upload/teritory/Vui/vestnik/2009/Vestnik_2009_3.pdf. – Название с экрана.

Колинко И. А. Принцип конспирации в деятельности подразделений внутренней безопасности при противодействии преступлениям в сфере служебной деятельности

В статье доказана необходимость и важность использования принципа конспирации подразделениями внутренней безопасности в условиях противодействия преступности в сфере служебной деятельности; определены основные подходы к его реализации на практике. Представлена комплексная характеристика преступлений в сфере служебной деятельности. Рассмотрены понятие и сущность принципа конспирации, определена его роль в общеправовой и специальной системах принципов оперативно-розыскной деятельности. Определена необходимость разработки Правил конспирации деятельности оперативных подразделений МВД Украины и даны соответствующие предложения.

Ключевые слова: общеправовые принципы оперативно-розыскной деятельности, преступления в сфере служебной деятельности, конспирация, подразделения внутренней безопасности, специальные принципы оперативно-розыскной деятельности.

Kolinko I.O. The principle of secrecy in the activities of the internal security in countering crime in performance

The article proved the necessity and importance of the principle of secrecy of internal security departments in terms of fighting crime in the service activity; the basic approaches to its implementation in practice. Receive a comprehensive description of crime in the service activity. Considered the concept and essence of the principle of secrecy, defined its role in the general legal principles and special systems of operational activities. Rules outlined the need to develop conspiracy of operational units MIA of Ukraine and provide appropriate proposals.

Question effective response units of the internal security crimes in the sphere of service activity has important practical and scientific significance in terms of development of Ukraine as a legal state, formation and development of law enforcement as an independent cross-industry complex formation and organizational basis of public safety. The study of this question is impossible not to draw attention to this important element of law enforcement departments of internal security as a realization of the principle of secrecy. A number of issues remain unresolved, which can also include and the implementation of the principle of secrecy of internal security divisions to counter the said type of crime.

Public risk of crime in the area of performance is that encroaching on the effectiveness of law enforcement in general, they undermine the credibility of law enforcement, discredit their lead to violations of the rule of law, social justice, humanism, respect for the individual.

Describing the crime in performance, it should be said that: criminal acts occur with the use of official position or in respect of ex officio; contrary to the interests of the service; characterized intentional form of guilt; to officials who commit crimes in the

service of developing the legal nihilism, growing sense of impunity due to the lack of interest of the victims to disclose evidence of criminal activity against them; Crime often has organized forms of crime and are characterized by «corporate solidarity». Of great interest to study our problems and characteristics of the offender.

Thus, we can say that the vast majority of crimes committed by officials of internal affairs in the field of performance is professionally trained, deeply conspiratorial and latent, which requires an adequate response from the departments of Homeland Security.

Key words: common law principles of operational and investigative activities, crime in performance, conspiracy, Domestic Security Division, special principles of operational-investigative activity.

УДК 343.98

В.Е. Коновалова

**ПСИХОЛОГИЧЕСКАЯ ХАРАКТЕРИСТИКА
СЛЕДСТВЕННОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ**

Рассмотрена психологическая характеристика следственной деятельности. Акцентируется внимание на элементах названной характеристики, таких как: а) наличие полномочий власти; б) дефицит времени; в) коммуникативность; г) множественность мыслительных задач; д) наличие отрицательных эмоций. При этом ударение делается на психологическую напряженность при решении мыслительных задач. Раскрывается суть понятия «установление психологического контакта» при осуществлении следственной деятельности.

Ключевые слова: психологическая характеристика, следственная деятельность, психологический контакт, властные полномочия, дефицит времени, отрицательные эмоции.

Постановка проблемы. Современные исследования профессиональных качеств и характеристик той или иной области деятельности человека позволили обнаружить комплекс психологических показателей, который дает возможность изучать и опточковывать в самостоятельные отрасли различные знания. В этом отношении большой интерес представляет следственная деятельность. С точки зрения ее психологических показателей она является наименее изученной областью профессиональной деятельности человека. Между тем, исследование психологической характеристики следственной деятельности способствует решению многих проблем, связанных с ее научной организацией.

Анализ последних исследований и публикаций. Отдельные вопросы психологии следственной деятельности наиболее широко освещены в работах В.Л. Васильева, А.В. Дулова, М.С. Еникеева, В.Е. Коноваловой, Д.П. Котова, А.Р. Рагинова, В.Ю. Шепитько и др., однако отдельные стороны данной проблемы до настоящего времени остались неисследованными.